

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Central European Constitutional Courts in the face of EU membership :
the influence of the German model of integration in Hungary and Poland**
Tatham, A.F.

Citation

Tatham, A. F. (2011, November 1). *Central European Constitutional Courts in the face of EU membership : the influence of the German model of integration in Hungary and Poland*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/18011>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/18011>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SUMMARY OF THESIS

Central European Constitutional Courts in the Face of EU Membership: The Influence of the German Model in Hungary and Poland

A. Introduction

This thesis examines the attitude of the Hungarian Constitutional Court (“HCC”) and the Polish Constitutional Tribunal (“PCT”) towards EU law in their case-law. The predominant German legal influence in the Central European region is explored from perspectives of legal history and culture in order to explain its enduring attraction. In order to provide the framework for the research, the case-law of the German Federal Constitutional Court (“FCC”) on the main principles comprehending the essential core of national sovereignty, the contents of which are not susceptible to transfer or limitation, are set against the constitutional requirements of EU law as enunciated by the European Court of Justice (“ECJ”) in its own foundational case-law. Such analysis thus provides the “German model,” by which the FCC has “negotiated” its position vis-à-vis the Union’s fundamental principles (e.g., primacy, direct effect, priority of ECJ rulings) which the ECJ has developed through its judgments.

In pursuing this research, the decision-making of the two Central European courts is considered in the light of the putative influence of the German model. The increasingly active participation of the HCC and particularly the PCT in helping to negotiate the new constitutional context of the Union, based post-Lisbon on the respect of national constitutional identities in Art. 4(2) TEU, is explored. The multilayered judicial construct of Europe still remains replete with recognition problems for which the research seeks to suggest some limited and focused changes.

B. Context of thesis

Accordingly, the overall context of the thesis is formed around the perennial problem faced by all national constitutional courts when dealing with EU law and the way in which they address it, viz., the extent to which they can give effect to EU law while retaining the sacrosanct nature of the domestic constitution. This problem has its origins early in the jurisprudential work of the ECJ, when it began the process by which it constitutionalised the three founding Treaties, eventually metamorphosing them into the Communities’ constitutional charter. During this transformation period, national constitutional courts (particularly but not only the FCC) were confronted with almost insurmountable difficulties to accommodate the implications of the ECJ’s demands of recognition of the primacy and direct effect of European law with those of the uniqueness and supremacy of their own constitutions. These courts were thus left with the unenviable task of balancing, on the one hand, the protection of domestic constitutional principles and values which they were sworn

to defend and which they regarded as so vital to state sovereignty with, on the other hand, the requirements of European law.

The experience of such courts in “old” EU Member States in Western Europe has been mirrored in those of the “new” Member States of Central and Eastern Europe. Their constitutional judiciaries remain mindful of protecting the gains made since the collapse of Communist rule, from unnecessary encroachments from EU law and ECJ case-law. It is against this background that the present study examines the case-law of the HCC and PCT whose rulings have, to a greater or lesser extent, mirrored or refracted the light already cast by the FCC in its own decision-making on European integration.

C. National constitutional courts, the protection of sovereignty and EU integration

Constitutional court justices have (in many respects) arrogated to themselves, on the basis of national uniqueness, the right to act not just as guardians of the constitution but of the whole legal culture and heritage of their state. Their decisions, effectively determining the contours of continuing integration, have sought to maintain distinct national identities through reference to their own understanding of national sovereignty and its essential core. For constitutional justices, encroachments upon the core could easily precipitate a course of events the ultimate outcome of which would be the negation of the nation-state like a latter-day “Jonah” and its being “swallowed up” by some EU whale.

The national constitutional judiciary is evidently caught in a quandary between upholding the domestic constitutional orders that they have sworn to do on taking office and complying with the requirements of Union loyalty, i.e., recognising in fact the reality of primacy of EU law as elaborated by the ECJ as an integral and vital part of the European constitutional order, a matter now somewhat more starkly juxtaposed in the actual wording of Art. 4(2) TEU. As defenders of the individuality of national constitutions – as the unique expression of a people’s sovereign will – it may seem at first sight that constitutional justices would not be open to any form of accommodation to the ECJ position. However, the constitutional courts are deliberative institutions, forums of and conduits for transjudicial communication, thereby susceptible to looking at others’ systems for inspiration and guidance in articulating their own case-law. This openness to judicial borrowings, transplants, cross-fertilisation or migrations of constitutional ideas – a definite hallmark of European constitutional jurisdictions – has afforded the basis of an evolving dialogue between the ECJ and national constitutional courts and between national constitutional courts *inter se* as they participate in a matter of cross-constitutional dialogue in the face of deepening EU integration.

D. Judicial dialogue as the way of defining national sovereign limits in the EU constitutional area

As a byproduct of this transnational judicial dialogue, there is the interesting prospect of the development of a constitutional bloc of national (Central European) courts, possibly formed around and championed by the FCC under the process of horizontal transjudicial communication and migration of constitutional ideas. There is also the likelihood of a cross-European link with other constitutional courts.

In bringing the ECJ into a more formal and effective dialogue with these courts, mediated through the wording of the new TEU and TFEU (post-Lisbon Treaty changes), such courts would be able to engage actively in determining the meaning of the actual content of Union principles of democracy, the rule of law and the separation of powers, not to mention human rights (within an ever broader context of the Charter of Fundamental Rights and future EU membership of the European Convention on Human Rights). Such a proposition has already been heralded, among others, by the recent decision of the FCC in the *Lisbon Treaty case*.

E. The German model as a child born of transnational judicial dialogue?

An appreciation of the initial premise, from which the FCC has expounded its own view of its relationship with EU law, is firmly grounded in the immutability of the essential core of sovereignty, as determined by the Constitution itself in Articles 1, 20 and 79. Having had the principles contained in these Articles already cast for it as the basic tenets of the German constitutional system, the FCC accordingly took upon itself its constitutionally-defined role as their defender. The nature of the changes wrought by the ECJ in its constitutionalisation of the Treaties only really began to draw the FCC's attention from the 1970s: while supremacy of European law over national law and even the principle of direct effect were accepted with relatively little difficulty compared to other national courts, the essential core of German sovereignty – initially focused on the protection of fundamental rights and latterly democracy – has come to be regarded as the shoals upon which the ship of European law has come close to foundering. This essential core is viewed by other national courts – e.g., the French Constitutional Council and the Italian Constitutional Court – as a benchmark for their own standards of protection of the national constitutional order in the face of deepening European integration.

The FCC's *Maastricht* decision should therefore be seen against a broader domestic constitutional judicial reaction to pressing the accelerator pedal on further and deeper European integration. While not ultimately rejecting the ratification of the Maastricht Treaty by Germany, it did however amount to a warning shot across the bows of the EU and the ECJ. The importance of *Maastricht* in Central Europe cannot be underestimated either: both the HCC and the PCT have used it in their reasoning in respect of protecting national sovereignty in the face of European integration. It comes as no surprise then that the *Lisbon* case reignited the debate on the FCC's approach to European integration, replacing the constitutional restraints of *Maastricht* with constitutional limits to further integration.

The *Lisbon* ruling of the FCC has further highlighted the problems which have plagued its relationship with the ECJ and its oft-lauded but seldom fully respected *Kooperationsverhältnis* (that the FCC propounded in *Maastricht*) and which has itself been difficult to implement in practice. Without doubt, *Lisbon* could ultimately lead to a radical repositioning, not only of the FCC but of its sister courts, in their relationship with the ECJ and European law. Or they might ultimately come round to a more friendly *Europarechtsfreundlichkeit* position as announced in *Lisbon*. An emphasis has been placed on the complementary nature of national and European review standards since the FCC in *Lisbon* modelled its concept of constitutional identity review on the corresponding European

obligation under Art. 4(2) TEU to respect Member States' national identity. Such openness to EU law seems to have been implied in the FCC's later ruling in *Honeywell/Mangold* where it stated that, before using its *ultra vires* review jurisdiction, the ECJ had to be given the opportunity to rule in the case.

The formulation of a German model cannot accordingly be viewed in isolation from the evolution of approaches by other national constitutional tribunals when faced with the demands of deepening European integration. At the same time, since the model is itself considered important for systems much less influenced by German legal culture, it is arguably going to be much more dominant in systems that derive much of their law and approaches to it from Germany.

F. Existence of a Central European way distinct from the German?

At the very start of this research, a basic premise was conceived in favour of the existence of some "Central European" attitude among the constitutional judiciary vis-à-vis EU law as distinct from earlier (especially German) approaches. Such constitutional judicial attitude, while not rejecting the whole concept of sovereignty and its essential or core principles, would nevertheless display a more nuanced and subtle consideration towards the judicial acceptance of EU law in the domestic system in the light of the principles developed by the ECJ. Because Hungary and Poland acceded to the EU long after the main constitutional decisions of the ECJ and the entry into force of the Maastricht Treaty, their constitutional justices might have absorbed more readily the notion of European integration into their deliberations and decision-making in a less fraught way than their colleagues in the "old" EU Member States.

Nevertheless, these courts (within the overall context of pre-accession Europeanisation of CEEC institutional and legal systems) had been looking towards already well-established models of constitutional courts in the EU and their responses to the position of EU law in the domestic systems. During the early part of the present research, it became ever clearer that the influence of the FCC was proving to be predominant. In this way, the PCT accepted in its *2003 Accession Treaty* decision that limits did exist to deepening EU integration (in the form of Polish Constitution Art. 8 according to which the Constitution is the supreme law of Poland) and that the exercise of only certain sovereign powers could be transferred to the Union (on the basis of Polish Constitution Art. 90): however, it refused to declare the Accession Treaty unconstitutional. Instead, it outlined a view, since pursued in further depth in its own *Lisbon* case, that the constitutional principles of the EU and Poland are complementary and not mutually exclusive, that there therefore exists a symbiotic relationship between them which has been enhanced by the recognition of national constitutional identity in Art. 4 TEU. Moreover, the PCT's openness to European law is not a matter of paying mere lip service to the European ideal: in its case-law it has sought to balance core national constitutional principles with those of European integration. Similarly, the HCC's own decision in *Lisbon*, has been equally accommodating to the constitutional realities of the new EU legal order.

These Central European constitutional courts reiterated the point that the exercise of their review jurisdiction vis-à-vis European law would only occur in the most exceptional circumstances, viz. where the making and applying of European law failed to comply with the basic principles and limits set by national constitutions and these excesses could not be

remedied by European institutions in the ordinary procedures provided under the Treaties. Such exceptional circumstances could arguably amount to a grave and manifest breach of domestic constitutional principles forming the essential core of a nation's sovereignty and constitutional identity, a matter which the FCC found in *Lisbon* to trigger its constitutional identity review powers and repeated in respect of the *ultra vires* review in *Honeywell/Mangold*.

G. Conclusion

Such a “Central European” attitude has also impacted on the way in which possible solutions or at least alternative procedures have been formulated. The openness to European integration, the reaffirmation by those constitutional courts of the commonality of the European plurilevel constitutional area, and the positive way in which the process could evolve are in sharp contrast to the FCC's rather strident tone set in its *Lisbon* ruling.

The Conclusion of this work consequently seeks to emphasise the continuing need for dialogue between the courts but to think beyond the justices themselves and other institutions (whether national or EU) in order to engage other stakeholders in the process of dialogue. In this sense, it posits the idea of encouraging the development of “constitutional references” to the ECJ within an overall concept of dialogue between this court and the national constitutional courts. By reinforcing a more active participation by EU citizens in the formation of a multilevel constitutional area for the Union, it is hoped that the fashioning of this area will no longer be left to the vagaries in the practice of national constitutional courts in Art. 267 TFEU references. The creation of a constitutional reference, as a compulsory procedure in certain prescribed circumstances, to initiate plurilevel judicial dialogue or, failing that, the alternative recognition of an EU principle of the right to a lawful judge – in the form of the ECJ – would seek effectively to promote Art. 267 TFEU-type references, even for those constitutional courts which have been declined to use such procedure. The mandatory nature of these species of reference would need to be justified on specific, limited grounds since the answers to the questions involved would necessarily impact on the relationship between EU and national constitutional law as articulated through Art. 4(2) TEU.

SAMENVATTING SCRIPTIE

Midden-Europese constitutionele gerechtshoven versus het lidmaatschap van de Europese Unie, De invloed van het Duitse model in Hongarije en Polen

A. Inleiding

In deze scriptie wordt de interpretatie bestudeerd van het Hongaarse Constitutionele Hof en het Poolse Constitutionele Hof van het recht van de Europese Unie in de jurisprudentie van die Hoven. De overheersende Duitse invloed op het recht in Midden-Europa wordt onderzocht vanuit het perspectief van de rechtskundige geschiedenis en cultuur om de blijvende aantrekkingskracht van die invloed te verklaren. Om een kader te scheppen voor het onderzoek, wordt de jurisprudentie van het Duitse Constitutionele Hof over de voornaamste principes die de essentie van de nationale soevereiniteit zijn - waarvan de inhoud niet vatbaar is voor verandering of beperking - geplaatst tegenover de constitutionele vereisten bij het recht van de Europese Unie, zoals die geformuleerd zijn door het Hof van Justitie van de Europese Unie in zijn fundamentele jurisprudentie. Zulk een analyse levert bijgevolg het “Duitse model” op, waarmee het Duitse Constitutionele Hof zijn standpunt heeft bepleit in contrast met de fundamentele principes van de Unie (b.v. de hogere orde, de directe werking en de prioriteit van uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie) die dat Hof door zijn uitspraken heeft ontwikkeld.

Bij dit onderzoek worden de uitspraken van de twee Midden-Europese Hoven bekeken in het licht van de veronderstelde invloed van het Duitse Model. Onderzocht wordt de steeds actiever wordende deelname van het Hongaarse Constitutionele Hof en in het bijzonder het Poolse Constitutionele Hof bij het helpen bij het bepleiten van de nieuwe constitutionele context van de Unie, een context die, na het Verdrag van Lissabon, gebaseerd is op respect voor de nationale constitutionele identiteiten in Art. 4(2) van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Het uit vele lagen bestaande juridische bouwsel Europa blijft nog vele problemen vertonen wat erkenning betreft, waarvoor met dit onderzoek geprobeerd wordt enige beperkte en gedetailleerde veranderingen aan te dragen.

B. Context van de scriptie

De globale context van de scriptie wordt dan ook gevormd rond het permanente probleem waarmee alle constitutionele gerechtshoven geconfronteerd worden wanneer zij te maken hebben met het recht van de Europese Unie en de manier waarop zij dit probleem benaderen, namelijk de mate waarin zij dat recht kunnen uitvoeren maar tegelijkertijd de onschendbaarheid van de nationale constitutie kunnen behouden.

Dit probleem werd meteen al veroorzaakt door de werkzaamheden van het Hof van Justitie van de Europese Unie op het gebied van jurisprudentie, toen het met het proces begon waarbij het de drie Oprichtingsverdragen grondwettig maakte, waarbij het deze verdragen

uiteindelijk tot het Oprichtingshandvest van de Gemeenschappen herschiep. Gedurende deze overgangperiode werden constitutionele gerechtshoven (vooral het Duitse Constitutionele Hof, maar niet alleen dit Hof) met bijna onoplosbare problemen geconfronteerd bij het aanpassen van de gevolgen van de eisen van het Hof van Justitie van de Europese Unie wat betreft de hogere orde en de directe werking van het recht van de Europese Unie aan het vereiste van uniciteit en suprematie van hun eigen constituties. Deze gerechtshoven werden hiermee opgescheept met de onaantrekkelijke taak enerzijds de nationale constitutionele principes en waarden - die zij op grond van hun ambtseed verplicht waren te verdedigen, en die zij als zo essentieel achtten voor de soevereiniteit van de Staat - te verdedigen en, anderzijds, de verdediging van deze principes in evenwicht te brengen met de vereisten van het recht van de Europese Unie.

De ervaringen van zulke gerechtshoven in 'oude' Lidstaten van de Europese Unie in West-Europa herhalen zich bij de ervaringen van 'nieuwe' Lidstaten van de Europese Unie in Midden- en Oost-Europa. Hun constitutionele rechterlijke macht blijft zich bewust van [de noodzaak] van het verdedigen van de verworvenheden die gerealiseerd zijn sinds het uiteenvallen van de communistische orde, tegen onnodige aantasting door het recht van de Europese Unie en de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie. Tegen deze achtergrond wordt met deze scriptie getracht de jurisprudentie van het Hongaarse Constitutionele Hof en het Poolse Constitutionele Hof te onderzoeken, waarvan de uitspraken in meerdere of mindere mate een afspiegeling zijn van het inzicht verworven door de uitspraken van het Duitse Constitutionele Hof over Europese integratie.

C. Nationale constitutionele gerechtshoven, de bescherming van de soevereiniteit en integratie binnen de Europese Unie

Rechters van constitutionele gerechtshoven hebben, op basis van de nationale uniciteit, in menig opzicht voor zich het recht opgeëist om niet alleen als hoeders van de constitutie op te treden maar ook als de hoeders van de hele rechtscultuur en het hele erfgoed van hun staat.

Met hun uitspraken, die de contouren van voortgaande integratie bepalen, hebben zij getracht nationale afwijkende identiteiten te behouden door te refereren aan hun eigen begrip van nationale soevereiniteit en de essentie daarvan. Volgens constitutionele rechters zouden aantastingen van die essentie gemakkelijk versneld tot een gang van zaken kunnen leiden waarvan het uiteindelijke gevolg een ontkenning van de nationale Staat zou zijn, waarbij een hedendaagse 'Jonas' [de nationale Staat] zou worden opgeslokt door een walvis in de gedaante van de Europese Unie.

De leden van de nationale rechterlijke macht zijn ontegenzeggelijk in een moeilijke situatie geplaatst: enerzijds moeten zij de nationale constitutionele orde handhaven, wat zij bij ambtseed beloofd hebben te zullen doen toen zij in functie traden of, anderzijds, moeten zij voldoen aan de vereisten van loyaliteit aan de Unie, namelijk feitelijk de hogere orde van het recht van de Europese Unie erkennen, zoals dit door het Hof van Justitie van de Europese Unie uitvoerig uitgewerkt is als een allesomvattend en essentieel deel van de Europese constitutionele orde, een aangelegenheid die nu nog wat meer de nadruk krijgt in de feitelijke bewoordingen van Art. 4(2) van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Als verdedigers van de zelfstandigheid van nationale constitutie – als de unieke expressie van de soevereine wil van het volk – lijkt het op het eerste gezicht dat de rechters van constitutionele gerechtshoven niet

bereid zijn tot welke vorm van aanpassing dan ook aan het gezichtspunt van het Hof van Justitie van de Europese Unie. Maar de constitutionele gerechtshoven zijn voorzichtig opererende instellingen, zijn forums en kanalen voor communicatie tussen rechters die naar de systemen van anderen kijken voor inspiratie en advies bij de uitleg van hun eigen jurisprudentie. Deze bereidheid tot het lenen van, transplanteren van, kruisbestuiven met, of migratie van constitutionele ideeën – een duidelijk kenmerk van Europese constitutionele rechtspraak – heeft een basis geschapen voor een zich ontwikkelende dialoog tussen het Hof van Justitie van de Europese Unie en nationale constitutionele gerechtshoven en tussen nationale constitutionele gerechtshoven onderling, waarbij deelgenomen wordt aan een inter-constitutionele dialoog in contrast met een toenemende integratie binnen de Europese Unie.

D. Een dialoog tussen rechters als een manier om de grenzen van de nationale soevereiniteit binnen het constitutionele kader van de Europese Unie te bepalen

Een neveneffect van de internationale dialoog tussen rechters is de aantrekkelijke mogelijke vorming van een groep van nationale (Midden-Europese) constitutionele gerechtshoven, wellicht gevormd rond en bepleit door het Duitse Constitutionele Hof gedurende een proces van horizontale communicatie tussen rechters en van de verspreiding van ideeën over constituties. Inter-Europese communicatie met andere constitutionele gerechtshoven is ook waarschijnlijk.

Door het Hof van Justitie van de Europese Unie te betrekken bij een formelere en effectievere dialoog met deze gerechtshoven, gevoerd in de bewoordingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (veranderingen na het Verdrag van Lissabon), zouden zulke gerechtshoven in staat zijn actief de betekenis vast te stellen van de feitelijke inhoud van de principes van de Unie: democratie, de rechtsstaat en de scheiding der machten, om nog maar niet te spreken van mensenrechten (in een steeds breder wordende context van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en het toekomstige lidmaatschap van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden). Op dit vooruitzicht is al geanticipeerd, onder andere door de recente uitspraak van het Duitse Constitutionele Hof in de zaak *Verdrag van Lissabon*.

E. Is het Duitse model een gevolg van een dialoog tussen rechters van constitutionele gerechtshoven?

Een waardetoetsing van het aanvankelijke uitgangspunt, waarmee het Duitse Constitutionele Hof zijn eigen standpunt over zijn relatie met het recht van de Europese Unie uiteen heeft gezet, is vast verankerd in de onaantastbaarheid van de essentie van de soevereiniteit, zoals deze is geformuleerd in de Constitutie zelf in de artikelen 1, 20 en 79. Nadat het Hof de principes die in deze Artikelen staan als basisprincipe van het Duitse constitutionele systeem had genomen, eiste het Duitse Constitutionele Hof als logisch gevolg hiervan de door de constitutie gedefinieerde rol van verdediger van deze principes voor zich op. De aard van de veranderingen die door het Hof van Justitie van de Europese Unie waren gerealiseerd door de constitutionalisering van de Verdragen, begonnen pas vanaf de jaren 1970 echt de aandacht

van het Duitse Constitutionele Hof te trekken. Terwijl de suprematie van het recht van de Europese Unie ten opzichte van het nationale recht en zelfs ten opzichte van de directe werking, met relatief weinig problemen werden geaccepteerd in vergelijking met andere nationale gerechtshoven, werd de essentie van de Duitse soevereiniteit, die aanvankelijk toegespitst was op de bescherming van fundamentele rechten en, meer recentelijk, democratie, beschouwd als de ondiepte waarop het schip van het recht van de Europese unie bijna was gestrand. Deze essentie wordt door andere nationale gerechtshoven, bijvoorbeeld de Franse Constitutionele Raad en het Italiaanse Constitutionele Hof, beschouwd als het criterium waaraan hun eigen normen aangaande de bescherming van de nationale constitutionele orde worden getoetst, in contrast met een toenemende integratie binnen de Europese Unie.

De uitspraak in de zaak *Maastricht* van het Duitse Constitutionele Hof moet om die reden gezien worden in samenhang met een bredere reactie van rechters van nationale constitutionele gerechtshoven op het vaart maken met verdergaande en intensievere integratie binnen de Europese Unie. Hoewel Duitsland de ratificering van het Verdrag van Maastricht uiteindelijk niet weigerde, kwam genoemde uitspraak neer op een schot voor de boeg van de Europese Unie en het Hof van Justitie van de Europese Unie. Het belang van de zaak *Maastricht* in Midden-Europa moet evenmin worden ondergewaardeerd: zowel het Hongaarse Constitutionele Hof als het Poolse Constitutionele Hof hebben genoemde uitspraak gebruikt bij hun argumentatie aangaande de bescherming van de nationale soevereiniteit in contrast met de Europese integratie. Het is daarom niet verwonderlijk dat de zaak *Lissabon* de discussie over de interpretatie van het Duitse Constitutionele Hof van de Europese integratie weer aanwakkerde, waarbij die interpretatie de constitutionele belemmeringen van de zaak *Maastricht* verving door de constitutionele beperkingen van verdere integratie.

De uitspraak van het Duitse Constitutionele Hof in de zaak *Lissabon* heeft de problemen waarmee de relatie van dat hof met het Hof van Justitie van de Europese Unie gepaard gaat verder belicht, en ook de vaak geprezen maar zelden geheel gerespecteerde *Kooperationsverhältnis* (die het Duitse Constitutionele Hof had bepleit in de zaak *Maastricht*, een *Kooperationsverhältnis* die moeilijk in de praktijk te brengen is). De zaak *Lissabon* zou ongetwijfeld uiteindelijk tot een radicale wijziging van standpunten kunnen leiden, niet alleen van het standpunt van het Duitse Constitutionele Hof maar ook van die van andere gerechtshoven, in hun relatie tot het Hof van Justitie van de Europese Unie en het recht van de Europese Unie. Of deze gerechtshoven zouden uiteindelijk een vriendelijker *Europarechtsfreundlichkeit*-positie kunnen gaan innemen, wat al in de zaak *Lissabon* was aangekondigd. De aanvullende aard van nationale en Europese toetsingsnormen heeft de nadruk gekregen sinds het Duitse Constitutionele Hof in de zaak *Lissabon* zijn concept aangaande de aard van toetsing van de constitutionele identiteit heeft aangepast aan de corresponderende Europese verplichting, krachtens Art. 4(2) van het Verdrag betreffende de Europese Unie, om de nationale identiteit van de Lidstaten te respecteren. Eenzelfde aanvaarden van het recht van de Europese Unie lijkt besloten te liggen in de latere uitspraak van het Duitse Constitutionele Hof in de zaak *Honeywell/Mangold*, waarin het Hof van mening was dat het Hof van Justitie van de Europese Unie de mogelijkheid moest krijgen in de zaak te beslissen, voordat het zijn bevoegdheid tot toetsing wegens doeloverschrijding [*ultra vires*] zou gebruiken.

Het formuleren van een Duitse model kan daarom niet los gezien worden van de ontwikkeling van de standpunten van andere nationale constitutionele gerechtshoven wanneer men geconfronteerd wordt met de vereisten van een voortgaande integratie binnen Europa. Maar, tegelijkertijd zal het model waarschijnlijk veel belangrijker worden in systemen die veel van hun recht en zienswijzen daarvan ontleen aan Duitsland, aangezien het model zelf als belangrijk gezien wordt voor systemen die veel minder door de Duitse rechtscultuur zijn beïnvloed.

F. Bestaat er een Midden-Europese benadering los van de Duitse?

Direct aan het begin van dit onderzoek is van een fundamentele vooronderstelling uitgegaan ten gunste van het bestaan van een “Midden-Europese” opvatting onder de constitutionele rechters ten opzichte van het recht van de Europese Unie, die los staat van eerdere, voornamelijk Duitse, benaderingen. Hoewel het hele concept van soevereiniteit en de essentie daarvan niet verworpen wordt, zou zulk een opvatting van constitutionele rechters evengoed van een genuanceerdere en subtielere mening getuigen over het aanvaarden door rechters van het recht van de Europese Unie in het nationale systeem, gezien in het licht van de principes die het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft ontwikkeld. Aangezien Hongarije en Polen lange tijd na de belangrijkste constitutionele uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie en het van kracht worden van het Verdrag van Maastricht Lidstaten van de Europese Unie waren geworden, hebben de constitutionele rechters van die landen het begrip Europese integratie misschien makkelijker opgenomen in hun overwegingen en uitspraken, op een minder beladen manier dan hun collega’s in de “oude” Lidstaten van de Europese Unie.

Desalniettemin hadden deze gerechtshoven (in de algemene context van de europeanisatie van de institutionele en rechtssystemen van de Landen van Midden- en Oost-Europa) te maken met modellen van constitutionele gerechtshoven in de Europese Unie die reeds lang ingeburgerd waren, en met de reacties daarvan aangaande de positie van het recht van de Europese Unie in de nationale systemen. In de eerste fase van het onderzoek werd het steeds duidelijker dat de invloed van het Duitse Constitutionele Hof het belangrijkste was. Zo aanvaardde het Poolse Constitutionele Hof in zijn uitspraak over het *Toetredingsverdrag* van 2003 dat er grenzen waren aan de toename van de Europese integratie (grenzen gesteld door Art. 8 van de Poolse grondwet, krachtens welk de Grondwet de belangrijkste wet van Polen is) en dat alleen de uitoefening van bepaalde soevereine bevoegdheden konden worden overgedragen aan de Unie (op grond van Art. 90 van de Poolse grondwet), maar het Hof weigerde het *Toetredingsverdrag* ongrondwettig te verklaren. In plaats daarvan introduceerde het Hof een standpunt dat het verder in zijn eigen zaak *Lissabon* uitwerkte, volgens welk de constitutionele principes van de Europese Unie en Polen elkaar aanvullen en elkaar niet wederzijds uitsluiten, en dat er daarom tussen deze principes een symbiotische relatie bestaat die nog versterkt wordt door de erkenning van de nationale constitutionele identiteit in Art. 4 van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Bovendien is de aanvaarding van het Poolse Constitutionele Hof van het recht van de Europese Unie niet het lippendienst bewijzen aan het Europese ideaal: in zijn jurisprudentie heeft het Hof geprobeerd de wezenlijke nationale constitutionele principes in evenwicht te brengen met de principes van de Europese integratie. Op gelijke wijze is de uitspraak van het Hongaarse Constitutionele Hof in de zaak

Lissabon net zo aangepast aan de constitutionele realiteit van de nieuwe orde van de Europese Unie op juridisch gebied.

Deze Midden-Europese constitutionele gerechtshoven herhaalden dat de uitoefening van hun bevoegdheid tot toetsing niet in overeenstemming met het recht van de Europese Unie, alleen in zeer uitzonderlijke gevallen zou plaatsvinden, namelijk in gevallen waar het creëren en toepassen van Europees recht niet in overeenstemming was met de basisprincipes en grenzen gesteld door nationale constituties en deze excessen niet door Europese instellingen door middel van gewone procedures krachtens de Verdragen konden worden verholpen. Zulke uitzonderlijke omstandigheden konden zeker neerkomen op een ernstige en merkbare schending van de nationale constitutionele principes die de essentie van de soevereiniteit van een natie en de constitutionele identiteit zijn, een aangelegenheid waarover het Duitse Constitutionele Hof in de zaak *Lissabon* van mening was dat deze de oorzaak was van [het invoeren van] de toetsingsbevoegdheid van het Hof in verband met de constitutionele identiteit, en die opnieuw plaatsvond bij de toetsing op grond van doeloverschrijding [*ultra vires*] in de zaak *Honeywell/Mangold*.

G. Conclusie

Zulk een “Midden-Europese” opvatting is ook in botsing gekomen met de manier waarop mogelijke oplossingen, of ten minste alternatieve procedures, geformuleerd zijn. De aanvaarding van de Europese integratie, de herbevestiging van de alledaagsheid van het Europese veelgelaagde constitutionele domein door die [Poolse en Hongaarse] constitutionele gerechtshoven en de positieve manier waarop het proces zich zou kunnen ontwikkelen, staan in scherp contrast met de nogal scherpe toon die het Duitse Constitutionele Hof aanslaat in zijn uitspraak in de zaak *Lissabon*.

In de conclusie van deze scriptie wordt dan ook geprobeerd de nadruk te leggen op de niet ophoudende noodzaak van een dialoog tussen gerechtshoven, maar, behalve aan de rechters zelf en andere instellingen (of dat nu nationale instellingen zijn of instellingen van de Europese Unie) te denken, ook te denken aan andere betrokkene, om die bij het proces van de dialoog te betrekken. In deze zin wordt het idee van het stimuleren van de ontwikkeling van constitutionele kaders bij het Hof van Justitie van de Europese Unie geponeerd, binnen de totaalvisie van een dialoog tussen dit Hof en de nationale constitutionele gerechtshoven. Door een actievere deelname van burgers van de Europese Unie aan te moedigen bij de formatie van een veelgelaagde constitutionele domein voor de Europese Unie, wordt, zo hoopt men, de vorming van dit domein niet langer overgelaten aan de grillen van het functioneren van nationale constitutionele gerechtshoven in het kader van Art. 267 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. Met het creëren van een constitutioneel kader als een verplichte procedure in omstandigheden waarin bepaalde voorschriften van toepassing zijn, om een veelgelaagde dialoog tussen rechters te initiëren of, als dat niet mogelijk blijkt, het alternatief van de erkenning van een principe, binnen de Europese Unie, van het recht op een rechter conform de wet – waarbij deze rechter het Hof van Justitie van de Europese Unie is – zou effectief geprobeerd kunnen worden kaders te scheppen in de trant van Art. 267 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, zelfs voor die constitutionele gerechtshoven welke zulk een procedure geweigerd is. Het verplicht zijn van dit soort kaders zou gerechtvaardigd moeten worden op grond van specifiek, begrensde

argumenten aangezien de antwoorden op de vragen in kwestie noodzakelijkerwijs zouden conflicteren met de relatie tussen de Europese Unie en het nationale constitutionele recht, zoals dat geformuleerd is in Art. 4(2) van het Verdrag betreffende de Europese Unie.

CURRICULUM VITAE: ALLAN FRANCIS TATHAM

Personal Details

Date of Birth: 4 November 1965

Place of birth: Southport, England (UK)

Education

- 1977-1984 Bishop Rawstorne School, Croston, Lancashire
“O” levels in English Language, English Literature, Mathematics, Religious Studies, French, German, Economic and Social History, Physics, and Drama.
- 1982-1984 Hutton Grammar School, Preston, Lancashire
“A” levels in English Literature, French, German, and General Studies
- 1984-1987 Hatfield College, University of Durham
B.A. (Hons) in Law.
- 1988-1990 Hatfield College, University of Durham
B.C.L. (part time), by thesis only. Supervisor: Prof. T.A. Downes (subsequently Pro-Vice Chancellor, University of Reading); Prof. B.A. Rudden (sometime Professor of Comparative Law, University of Oxford). Examiners: Prof. J. Steiner (external) and Prof. D. O’Keefe (internal).
- Thesis entitled: “National Remedies for Breach of EC Law by Public Authorities: a Comparative Study.” Involved research into Community law and the laws of England, France and Italy.
- 1991-1992 Bar Finals, Council of Legal Education, London
Specialist subjects: Company Law, Law of International Trade.

Past Employment

Aug 87 - Jul 90	Law Reports International, Oxford. a) Editor: Financial Law Reports. b) Assistant Editor: Palmer's Company Cases. c) Editor: Malawi Law Reports.
Jan 91 - Jul 91	Pratticante at Studio Avv Eugenio Grippo, Milan, Italy.
Jul 92 - Dec 92	Pupillage at (then) 2 Essex Court, Temple, London.
Oct 92	Call to the English Bar (Gray's Inn).
May 98 - Oct 01	Delegation of the European Commission, Budapest. Legal Adviser (1998-2000); PA to the Head of Delegation (2000-2001)

Current Employment

Jan 93 - date	Faculty of Law, Péter Pázmány University, Budapest, Hungary (Assistant professor, 2004; Director, European Study Centre, 2005). Faculty of Law, Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary (Honorary Faculty Lecturer, 2003).
Jan 11 - date	Faculty of Law, CEU San Pablo University, Madrid, Spain

Other employment

1994 (autumn term)	Universität Wien, Vienna. Protection of EC rights in national administrative law.
1994 - 1995 (week-long courses)	Universities of Kharkiv, Odessa and Uzhhorod (Ungvár), Ukraine, and in Moscow a) EC law b) Comparative European company law (England, France, Germany, Italy)
1995 (two-week course)	University of Messina, Italy. History of English law (in Italian)

1995 (summer school)	University of Maribor, Slovenia (with the University of Graz, Austria) History and Development of European Integration
1996/1997 (short courses)	Central European University, Budapest. English Legal Vocabulary; Legal Writing and Research.
1999 (part time)	University of Szeged Judicial remedies for breach of EC law
1999 (short course)	Concordia International University Estonia, Tallinn, Estonia. EU Tax Law
1999 (short course)	Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania. Relationship EU/national law
2001 (short course)	University of Messina, Italy. History of English law (in Italian)
2006/07 (part time)	University of Pécs, Hungary. EC Law
2006/07 (part time)	University of Debrecen, Hungary. EC Law

Publications

Books

Textbook on EC Law: The writing and production of this book was entirely funded by the Constitutional and Legislative Policy Institute (COLPI), Budapest. It was first translated into Ukrainian (publication November 1998), into Lithuanian (*Europos Sąjungos teisė* (Eugrimas, Vilnius (1999)) and into Romanian (*Dreptul Uniunii Europene* (Editura ARC, Chisinau (2003))).

EC Law in Practice: A Case Study Approach, HVG-ORAC, Budapest (2006).

The Transformation of the Hungarian Legal Order 1985-2005, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn (2007) – co-editor.

Enlargement of the European Union, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn (2009).

Articles (selection)

“The Effect of European Community Directives in France: the Development of the Cohn-Bendit Jurisprudence” (1991) 40 *International and Comparative Law Quarterly* 907.

“Diritto comunitario e provvedimenti cautelari nei confronti della pubblica amministrazione nel Regno Unito” (1993) *Diritto comunitario e degli scambi internazionali* 107.

“The Sovereignty of Parliament after Factortame” [1993] *Europarecht* 188.

“Les recours contre les attentes portées aux normes communautaires par les pouvoirs publics en Angleterre,” *Cahiers de droit européen* (1993), 597.

“Incidenza e prevalenza del diritto comunitario sul diritto inglese in materia di ripetizione dell'indebito” (1994) *Diritto comunitario e degli scambi internazionali* 81.

“Restitution of charges and duties levied by the public administration in breach of European Community Law: a comparative analysis” (1994) 19 *European Law Review* 146.

“Judicial review as effective protection of Community rights” *Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Internationales Privatrecht und Europarecht*, 1995, 15.

“A munkaerő mozgása az Európa Megállapodás értelmében” [“Employment Rights under the Europe Agreement”] (1996) 43 *Magyar Jog* 162.

“As relações entre o Parlamento Europeu e os parlamentos nacionais” (1996) 33 *Revista de Informação Legislativa*, no. 132, 193.

“European Community Law Harmonization in Hungary,” 4 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (1997), 249.

“Hungarian Banking Law: An Introduction” [1998] *Journal of Business Law*.

“The Role of Parliaments in Complex Unions USA, EU, Mercosur and the Russian Federation” (1998) 18 *Parliaments, Estates and Representation*.

“Constitutional Judiciary in Central Europe and the Europe Agreement: Decision 30/1998 (VI.25) AB of the Hungarian Constitutional Court” [1999] 48 *ICLQ* 913.

“The European Clause of the Hungarian Constitution: a Comparative Perspective” (2005) *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, Volume V, 255.

Book Chapters/Collected Works (selection)

“International Environmental Treaties before Hungarian Courts,” in M. Anderson & P. Galizzi (eds.), *International Environmental Law in National Courts*, British Institute of International and Comparative Law, London (2002).

“Impact of European Law in the National Arena: Reply to András Jakab’s intervention,” in A. Jakab, P. Takács & A. Tatham (eds.), *The Transformation of the Hungarian Legal Order 1985-2005*, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn (2007), 620.

Papers series (selection)

“The Relationship between the European Parliament and National Parliaments,” *Budapest Papers on Democratic Transition*, No. 181, Hungarian Center for Democracy Studies Foundation, Budapest (1996).

“The Legal Procedures of Accession to the European Union for the Europe Agreement Countries,” *Budapest Papers on Democratic Transition*, No. 206, Hungarian Center for Democracy Studies Foundation, Budapest (1997).

“Ensuring compliance? Enhancing judicial application of the *acquis communautaire* before accession,” *CLEER Working Papers* 2009/5, TMC Asser Institute, The Hague (2009).

Conference papers and Speeches (selection)

“ ‘Dissonant Federalism, Consonant Nationalism?’ The Impact of the European Union on the Devolving Constitution of the United Kingdom,” paper presented at international conference “European Constitution and National Constitutions,” 21-24 October 2007, Krakow, Poland.

“Ensuring compliance? Enhancing judicial application of the *acquis communautaire* before accession,” paper presented at the workshop “Current Issues in EU-Turkey Relations,” T.C. Yeditepe University, 18 October 2008, Istanbul (Turkey).

“Judicial Responses to EU Law and ECJ Case-Law in Hungary,” paper presented at Centre for the Study of International Governance Workshop, “Central and Eastern Europe and the European Union Court System,” 14 November 2009, Loughborough University (England).

“Exporting the EU Model: A Judicial Dimension for EU International Relations?” prepared for presentation at the conference “The European Union in International Affairs II,” GARNET Conference, 22-24 April 2010, Royal Flemish Academy for Sciences and the Arts, Brussels.

“In the judicial steps of Bolívar and Morazán? Supranational Court Conversations between Europe and Latin America” paper presented at WG Hart Legal Workshop on “Comparative Aspects on Constitutions: Theory and Practice,” 29 June – 1 July 2010, Institute of Advanced Legal Studies, London.

“The Impact of Training and Language Competence on Judicial Application of EU Law in Hungary,” paper presented at UACES Annual Conference, “Exchanging Ideas on Europe,” 6-8 September 2010, College of Europe, Bruges, Belgium.

PROPOSITIONS

Propositions relating to the subject of the thesis “Central European Constitutional Courts in the Face of EU Membership: The Influence of the German Model in Hungary and Poland” by Allan Francis Tatham.

- (1) German law exercises an influence in Europe, dating back centuries.
- (2) The German Federal Constitutional Court has had a direct impact on the Hungarian Constitutional Court and the Polish Constitutional Tribunal in their approach to EU law.
- (3) Neither the Hungarian Constitutional Court nor the Polish Constitutional Tribunal has proceeded to challenge the constitutional settlement of the EU, as propounded by the European Court of Justice.
- (4) A Central European approach to EU integration, distinct from that created by the German Federal Constitutional Court, has been evinced by the Hungarian Constitutional Court and the Polish Constitutional Tribunal.
- (5) Constitutional courts in Europe and the European Court of Justice participate in the creation of a European constitutional area.
- (6) The European constitutional area is a plurilevel zone of judicial governance.
- (7) The European constitutional area is based on judicial dialogue between the national courts and the European Court of Justice, either directly or indirectly.
- (8) The pivotal player from a national constitutional judicial perspective in the formation of this European constitutional area is the German Federal Constitutional Court.
- (9) “Be like Dad, keep Mum!”

DEDICATION

This thesis, its composition and completion is dedicated
to my mother, Ann, and to the memory of my late father, Allan,
without whose love, care and support over the years
none of the present work would have been possible.

*Whosoever hath an absolute authority to interpret any written or spoken laws,
it is he who is truly the law-giver to all intents and purposes
and not the person who first wrote or spoke them.*

*Bishop Benjamin Hoadly (1676 – 1761)
Dictum (1717)*

ACKNOWLEDGEMENTS

The author hereby gratefully acknowledges the guidance, support and encouragement of his supervisor and promoter Prof. Dr. Christa Tobler, LL.M., Professor, Europa Institute, Institute for Public Law, Faculty of Law, University of Leiden and Professor, Europa Institute, University of Basel, throughout the preparation and defence of the present PhD thesis.

In addition, the author wishes to thank the members of the Reading Committee for their time and consideration of this thesis:

- (1) Prof. Dr. Judge Katalin Gombos, Professor, Faculty of Law and Political Sciences, University of Szeged, Szeged, Hungary, and Judge, Regional Court of Appeal, Szeged.
- (2) Prof. Dr. András Jakab, Professor, Faculty of Law and Political Sciences, Pázmány Péter Catholic University, Budapest, Hungary.
- (3) Prof. Dr. iur. habil., Dr. iur. h.c., Dr. phil. h.c., Peter-Christian Müller-Graf, Honorary Jean Monet Professor, Director of the Institute for German and European Company and Business Law, Professor, Faculty of Law, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Germany.
- (4) Prof. Dr. Stefaan Van den Bogaert, LL.M., Europa Institute, Institute for Public Law, Faculty of Law, University of Leiden.
- (5) Prof. Dr. W.J.M. Voermans, Professor, Constitutional and administrative law, Institute for Public Law, Faculty of Law, University of Leiden.
- (6) Prof. Dr. Mirosław Wyrzykowski, Professor, Chair, Comparative and Economic Law Division, Institute of Administrative Legal Studies, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw, Warsaw, Poland.

While not perhaps customary, it would amount to a great error to neglect to thank the work of those people who took the time to translate original source material, without whose efforts this comparative work would have been unattainable: for the Hungarian, Dr. Zsófia Barát, Dr. Zsófia Bitai, Dr. Dalma Dudás, Dr. Zsófia Glázer, Dr. Marianna Kondas, Ms. Viktória Mészáros, Dr. Judit Németh, Dr. Zsófia Németh, Dr. Gabriella F. Tóth, Dr. Aranka Varga, Dr. Orsolya Vass, Dr. János Volkai, and Dr. Viktória Wesztergom-Szabó; and for the Polish, Dr. Kornél Kussinszky, Dr. Katarzyna Lechforowicz, and Dr. Agnieszka Samborska.

Lastly, but by no means least, many thanks for the technical help and support in completing this work provided initially by Ms. Cathy Brocklehurst and more recently by Mrs. Diane Aspinall and by my mother, Mrs. Ann Tatham.

ABBREVIATIONS

AB	Álkotmánybíróság (Hungarian Constitutional Court)
ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (Austria)
ABH	Álkotmánybíróság Határozatai (Decisions of the HCC)
ABK	Álkotmánybíróság Közlöny (HCC Gazette)
AG	Advocate General
AJIC	Annuaire Internationale de Justice Constitutionnelle
AJCL	American Journal of Comparative Law
AJIL	American Journal of International Law
Am. Jo. Leg. Hist.	American Journal of Legal History
AnwBl.	Anwaltsblatt
AöR	Archiv des öffentlichen Rechts
Art./Arts.	Article/Articles
AVR	Archiv des Völkerrechts
BayVBL	Bayerische Verwaltungsblätter
BFH	Bundesfinanzhof
BFHE	Entscheidungen des Bundesfinanzhofs
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGBI.	Bundesgesetzblatt
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen
BOE	Boletín Oficial del Estado (Spain)
Brit. J. Pol. Sci.	British Journal of Political Science
BT-Drucksache	Bundestag Drucksache (German Bundestag publication)
Bull. EC (Supp.)	Bulletin of the European Community/Communities (Supplement)
Bull. EEC (Supp.)	Bulletin of the European Economic Community (Supplement)
Bull. EU (Supp.)	Bulletin of the European Union (Supplement)
BVerfG	Bundesverfassungsgericht
BVerfGE	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts
BVerfGG	Bundesverfassungsgerichtsgesetz
C	Official Journal of the EEC/EC/EU, Series “C”
CA	Cour d’arbitrage (Belgium)
Can. Bar Rev.	Canadian Bar Review
CDE	Cahiers de droit européen
CE	Conseil d’Etat
CEECs	Central and Eastern European countries
CETS	Council of Europe Treaty Series
CFI	Court of First Instance
CFSP	Common Foreign and Security Policy
CMEA	Council for Mutual Economic Assistance
CMLR	Common Market Law Reports
CML Rev.	Common Market Law Review
Col. Jo. Eur. L	Columbia Journal of European Law
Col. L. Rev.	Columbia Law Review
COM	Communication of the European Commission to the Council and other institutions
COMECON	Council for Mutual Economic Assistance
Con. constit.	Conseil constitutionnel (France)
Corte cost.	Corte costituzionale (Italy)
CT	Constitutional Tribunal
CYELS	Cambridge Yearbook of European Legal Studies

Dec.	Decision
Dir.	Directive
Dir. com. scambi internaz.	Diritto comunitario e degli scambi internazionali
DÖV	Die Öffentliche Verwaltung
DPC/PCL	Droit polonais contemporain/Polish Contemporary Law
DTC	Declaracion del Tribunal Constitucional (Opinion of the CT) (Spain)
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Journal of Laws of the Republic of Poland)
EA	Europe Agreement
EAEC	European Atomic Energy Community
EAW	European Arrest Warrant
EBL Rev.	European Business Law Review
EC	European Community, European Communities
ECHR	European Convention on Human Rights
ECJ	European Court of Justice
ECR	European Court Reports
ECSC	European Coal and Steel Community
ECtHR	European Court of Human Rights
EEA	European Economic Area
EEC	European Economic Community
EECR	East European Constitutional Review
EEHRR	East European Human Rights Review
EFTA	European Free Trade Association
EHRLR	European Human Rights Law Review
EHRR	European Human Rights Reports
EJIL	European Journal of International Law
ELJ	European Law Journal
EL Rev.	European Law Review
Emory LJ	Emory Law Journal
EP	European Parliament
EPL	European Public Law
EU	European Union
EuConst	European Constitutional Law Review
EuGRZ	Europäischen Grundrechte Zeitschrift
EuR	Europarecht
EuZW	Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
FAZ	Frankfurter Allgemeine Zeitung
FCC	Federal Constitutional Court (Germany)
FS	Festschrift
Ga. Jo. Intl. & Comp. Law	Georgia Journal of International and Comparative Law
Ger LJ	German Law Journal
Giur. cost.	Giurisprudenza costituzionale
Giur. it.	Giurisprudenza italiana
GYIL	German Yearbook of International Law
HCC	Hungarian Constitutional Court
HRJ	Human Rights Journal
HRLJ	Human Rights Law Journal
HYIL	The Hague Yearbook of International Law
Harvard Intl. LJ	Harvard International Law Journal

ICLQ Intl Rev. L & Econ. IRMAE	International and Comparative Law Quarterly International Review of Law and Economics Ius Romanum Medii Aevi
JBl. JCMS JEI/RIE JHA JO Jo. Euro. Public Policy JORF J. Pol. JZ	Juristische Blätter (Austria) Journal of Common Market Studies Journal of European Integration – Revue d’intégration européenne Justice and Home Affairs Journal Officiel des Communautés européennes Journal of European Public Policy Journal Officiel de la République française The Journal of Politics Juristen Zeitung
L LIEI LQR	Official Journal of the EEC/EC/EU, Series “L” Legal Issues of European Integration Law Quarterly Review
Miskloc Jo. Intl. L MJ MK MLR	Miskolc Journal of International Law Maastricht Journal of European and Comparative Law Magyar Közlöny (Hungarian [Official] Gazette) Modern Law Review
NILQ NJW NPD NVwZ NZA	Northern Ireland Legal Quarterly Neue Juristische Wochenschrift Nationaldemokratische Partei Deutschlands (National Democratic Party of Germany) Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht (Germany)
OER OJ ÖJZ OSNKW OTK OTK ZU ÖZöRV	Osteuropa-Recht Official Journal of the EEC/EC/EU Österreichische Juristen-Zeitung Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa (Decisions of the Supreme Court, Criminal and Military Chamber) (Poland) Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (Decisions of the CT) (Poland) Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbór Urzędowy (Decisions of the CT – Official Gazette) (Poland) Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht und Völkerrecht
Quad. cost.	Quaderni costituzionali
para./paras. PCT PER PiP PL Pl. ÚS PolYBIL PT ÁJK	paragraph/paragraphs Polish Constitutional Tribunal Parliaments, Estates, Representations Państwo i Prawo Public Law Plénum Ústavního soudu (Plenum of the Czech Constitutional Court) Polish Yearbook of International Law Pécs Tudományegyetem Állam-és Jogtudomány Kar
RabelsZ RBDI RCG	Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht Revue belge de droit international Revista de las Cortes Generales

RDH	Revue des droits de l’homme
Rdn.	Randnummer (Margin number)
RDP	Revue du droit public et de la science politique en France et à l’étranger
Rec. (CE)	Recueil des décisions du Conseil d’Etat
Rec. (Cons. constit.)	Recueil des décisions du Conseil constitutionnel
REDC	Revista Española de Derecho Comunitario
Reg.	Regulation
RFDA	Revue française de droit administratif
RFDC	Revue française de droit constitutionnel
RGBL	Reichsgesetzblatt
RGDIP	Revue général de droit international public
RIDC	Revue internationale de droit comparé
Riv. dir. inter. priv. proc.	Rivista di diritto internazionale privato e processuale
RIW	Recht der Internationalen Wirtschaft
Rn	Randnummer (Margin number)
RTDE	Revue trimestrielle de droit européen
RUDH	Revue universelle des droits de l’homme
s./ss.	section/sections (to statutes)
SEA	Single European Act
Stan. J Intl. L	Stanford Journal of International Law
STC	Sentencia del Tribunal Constitucional (Decision of the CT) (Spain)
TBP	Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht (Belgium)
TCE	Treaty on a Constitution for Europe
TEU	Treaty on European Union
TFEU	Treaty on the Functioning of the European Union
Toronto LJ	Toronto Law Journal
U. Chi. L. Rev.	University of Chicago Law Review
U. Pa. L. Rev.	University of Pennsylvania Law Review
U. Rich. L Rev.	University of Richmond Law Review
Va. J. Intl. L.	Virginia Journal of International Law
Va. L Rev.	Virginia Law Review
Vanderbilt J Transnatl L	Vanderbilt Journal of Transnational Law
VfGH	Verfassungsgerichtshof (Constitutional Court) (Austria)
VfSlg.	Sammlung der Erkenntnisse und Beschlüsse des Verfassungsgerichtshofes (Collection of the Decisions of the Federal Constitutional Court) (Austria)
WiRO	Wirtschaft und Recht in Osteuropa
Yale Jo. Intl. L	Yale Journal of International Law
Yale LR	Yale Law Review
YBEL	Yearbook of European Law
ZaöRV	Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
ZfRV	Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Internationales Privatrecht und Europarecht
ZÖR	Zeitschrift für Öffentliches Recht
ZSE	Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften
Z Vgl. RW	Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft